

**ВИКОРИСТАННЯ МІФО- ТА КАЗКОМОРФНОЇ МЕТОАФОР
ЯК ЗАСОБУ УВИРАЗНЕННЯ МОВОСВІТУ ПИСЬМЕННИКІВ-
ПОСТМОДЕРНІСТІВ**

У роботі досліджено особливості використання міфоморфної та казкоморфної метафори сучасними письменниками для увиразнення мовної картини світу у своїх художніх творах.

Ключові слова: номінація, вторинна номінація, метафора, міфоморфна метафора, казкоморфна метафора, сучасна українська проза.

The peculiarities of the use of mythomorphic and fairy-tale metaphors by modern writers to express the linguistic picture of the world in their works of art are investigated in the work.

Key words: nomination, secondary nomination, metaphor, mythomorphic metaphor, fairy-tale morphora, modern Ukrainian prose.

Вторинна номінація – складне й багатопланове явище, що репрезентує використання наявних у мові номінативних засобів у новій для них функції – функції найменування. Вона використовується для надання об'єктові ще однієї назви з іншою вмотивованістю та спеціальною метою (метонімічна або метафорична номінація, перифрази та ін.), або як трансформація попередньої назви об'єкта [5, с. 386]. Для вторинних найменувань характерною постає актуалізація певної ознаки денотата для того, щоб привернути увагу до іншого об'єкта дійсності завдяки асоціаціям [3, с. 158]. Суть метафори полягає в уживанні слова, що позначає певний предмет (явище, дію, ознаку) для номінації іншого предмета на основі подібності, яка впливає з їхнього порівняння, зіставлення за асоціацією [6, с. 177]. Для вторинних номінацій характерною

постає актуалізація певної ознаки денотата для того, щоб привернути увагу до іншого об'єкта дійсності завдяки асоціаціям [3, с. 158].

Метафора стала об'єктом наукових пошуків ще в античності. Так, античні теоретики (Аристотель [1], Деметрій [2], Цицерон [2]) зауважували, що в художньому мовленні метафора – один із ключових компонентів стилю письменника, показник його творчості. На думку Х. Ортега-і-Гассета, метафора потрібна нам не тільки для того, щоб завдяки отриманому найменуванню зробити нашу думку доступною для інших людей; вона необхідна нам самим для того, щоб об'єкт став доступнішим для нашої думки. Метафора – це не тільки засіб вираження, вона постає важливим знаряддя мислення [4, с. 71].

Метафора – один із найпродуктивніших методів творення вторинних номінацій, оскільки процес метафоризації знаходиться до пізнання навколишньої дійсності людиною та омовлення його результатів. Серед усіх доменів метафоричних пробразів вторинних квантитативів особливо вирізняються казки та міфи, уже будучи метафорою певного знання [9, с. 475].

Для увиразнення своєї мовотворчості письменники-постмодерністи активно послуговуються міфо- та казкоморфною метафорами.

Так, міфоморфна метафора слугує яскравим засобом надання колориту мовотворчості сучасних прозаїків. Її сутність полягає в перенесенні ознак міфічних образів на людину.

Вторинні номінації цього типу вживаються переважно для називання небажаних явищ, напр.: *почварище, монстр, вампір, потвора, чудовисько, баба яга, кістяна нога, лісовик, босорканя, відьма, сукуба, мавка, бісеня, вовкулака, диявол, гоблін* та ін. Так, для позначення художніх персонажів із низькими морально-етичними категоріями сучасні автори використовують метафори *лісовик, вампір, монстр, потвора, почварище, чудовисько*. Пор.: *А тоді Ольга прибігла – та, всяке, чуєте, всяке вже кажуть в селі, що й вона ніби ваша коханка, [...] молоде **почварище** (В. Лис); Я **монстр!** Маніяк! **Вампір!** Я висмоктую енергію, п'ю кров і втішаюся чужими муками (Ю. Винничук); – Ти убога безхребетна **потвора!** **Чудовисько!** (М. Кідрук); Червоні також знали,*

якої пори **лісовикові** найзручніше провідати рідних, і влучили точно в ту ніч... (В. Шкляр).

Міфоморфні метафори позначають вік персонажів, зовнішність, рід занять, вдачу. Пор.: ...*ти – бестижжа **баба яга**, тьху, **костяна нога**, думаєш, красива як нага?!* (Т. Антипович) – ідеться про стару, некрасиву жінку. ...**босорканям** ніколи не показували корів, а як вони минали обійстя, то хрестилися (В. Габор); ...*мати його сестри – то справжня **відьма**. Вона ще жива, хоча й дуже стара* (Є. Кононенко). У наведених прикладах ідеться про жінок, які володіють надприродними силами та використовують їх на шкоду людям. – *Ну як там твоя **сукуба**? – Хто? – **Мавка** твоя* (Брати Капранови) – ідеться про молоду дівчину, яку автор порівнює із сукубою та мавкою (сукуба – демонія, яка навідувалася вночі до молодих чоловіків і викликала в них хтиві сни; мавка – злий дух, русалка); – *Витяг знову свищика, **бісеня**...* (Л. Пономаренко). Метафору **бісеня** вжито на позначення малої дитини. – *Прошу, пред'явіть документи! – **Вовкулака** впер дуло карабіна в нагрудну ліву кишеню френча* (В. Шкляр) – ідеться про жорстокого більшовика, якого В. Шкляр порівнює з міфічною істотою – вовкулакою. Загальновідомо, що вовкулака – це людина, яка перекидається або перетворена на вовка (перевертень). Автор переносить на людину ознаку хижості, що притаманна цій тварині. – *Пустити! – кричала з останніх сил. – Зараза! Душа ще пручалася, але то був суцільний **диявол*** (Л. Пономаренко) – ідеться про чоловіка злої вдачі. – *А ті двоє хто? – кивнув на підлітків, що зайшли в школу. – Дзьобнуті **гобліни** з 7-В* (В. Даниленко). Метафорична номінація **гобліни** вживається на позначення дітей. Гобліни – неохайні, потворні міфічні істоти, близькі до бісів, гномів тощо. **Ельф** із доброю усмішкою приніс лате, за ним – *пиріг* (Н. Гербіш) – ідеться про офіціанта.

Міфоморфні метафори вживаються із позитивним забарвленням, напр.: *русалонька, фея, німфа, янголя*. Пор.: – *Гляньте, дядьку Моріс, русалка, – сказав молодший років двадцяти. – Справді, **русалка**. **Фея*** (В. Лис); *Дитиною вона була дуже гарною. Справжнісіньке **янголятко**, синьооке й світлоголове* (Н. Байдаченко); – *Офеліє, о **німфо**, – чула я за собою геометричний сміх дона*

Хосе, – любив тебе... (Т. Малярчук). Метафори *русалка, фея, німфа, янголятко* вживаються на позначення вродливих дівчат.

Сутність казкоморфної метафори полягає в перенесенні ознак казкових персонажів на людей, напр.: *пан Коцький, Колобок, Вовчик-братик, Лисичка-сестричка, сеньйор Помідор* та ін. Пор.: – *А як він виглядає, той твій **пан Коцький**?* – запитала знацька вона (І. Карпа); ***Колобок** за два місяці втратив до двадцяти кілограмів ваги, і в його очах, мов у релігійного фанатика, з'явився хворобливий блиск* (Анатолій Дністровий); – *Ну що, **вовчики-братики**, – якусь мить водій вагається, чи не додати: і «**лисички-сестрички**», але це, на його думку, вже зайва фамільярність* (Дара Корній); *Я – буденне тіло з пропеченою спиною! [...]. Я – **солом'яний бичок**!* (Т. Антипович); – *Боже, який я стиглий **сеньйор-помідор**!* – милувався в заляпане дзеркало вбиральні... (І. Карпа). Сама казка та казкові образи в метафоричних перенесеннях володіють низкою ознак, які когніція часто зіставляє з ознаками реальних об'єктів. А «вмотивованість» вторинної номінації перетворює її на дієвий інструмент експресивізації мовлення для впливу на аудиторію [3, с. 158].

Отже, метафора виникає в мові тоді, коли реалія породжує певні асоціації суб'єкта пізнання. Процес виникнення нового знання супроводжується порівнянням, проведенням аналогій між об'єктами на концептуальному рівні, оскільки це закладено в самій природі мисленнєвих операцій людини [3, с. 158].

Метафора як засіб вторинної номінації становить собою складне й багатогранне явище. Вона репрезентує інноваційні знання про світ через використання наявних у мові ресурсів, відображаючи змінну багатообразну пізнавальну діяльність людини. Метафора є тим явищем, що увійшло та активно функціонує в усіх сферах життя. Місцем і способом її виявлення є не лише мова, а й мислення, дії. Вторинні номінації постають результатом виходу когніції людини за межі мовної терміносистеми в пошуках нових засобів експресивізації художнього мовлення, наданню неповторного колориту, яке б привернуло увагу читача. Казки, на нашу думку, постають продуктивним джерелом утворення

самобутніх метафор. Усеохопний характер вторинних найменувань із зметафоризованими казковими та міфічними образами увиразнює мовосвіт сучасних письменників постмодерного періоду.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Аристотель и античная литература / АН СССР. Ин-т мировой лит. им. А. М. Горького / отв. ред. М. Л. Гаспаров. Москва : Наука, 1978. 230 с.
2. Деметрий. О стиле. Античные риторика. Москва : Изд-во Московского гос. ун-та, 1978. 350 с.
3. Дмитренко Ж. Р., Зінченко А. В. Казкові образи у вторинних номінаціях невизначеної кількості // «Нові концепції викладання у світлі інноваційних досягнень сучасної науки» Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 07 листопада 2020 року / Укл. О.О. Яременко-Гасюк, О.В. Холоденко, Т.А. Ляшенко, – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2020. С. 158 – 160.
4. Ортега-и-Гассет Х. Две великие метафоры. Теория метафоры : сборник / пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз. Москва : Прогресс, 1990. С. 68 – 81.
5. Тараненко О. О. Номінація. Українська мова : Енциклопедія / ред.: Русанівський В. М. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія», ім. М. П. Бажана, 2007. С. 385 – 387.
6. Терханова О. В. Вторинна номінація як художній прийом у газетно-журнальній публіцистиці. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Мовознавство*. 2015. Т. 23. Вип. 21(3). С. 174 – 180.
7. Цицерон М. Т. Три трактата об ораторском искусстве / пер. с лат. Ф. А. Петровский. Москва : Наука, 1972. 453 с.
8. Шахнарович А. М., Юрьева Н. М. К проблеме понимания метафоры. *Метафора в языке и тексте*. Москва : Наука, 1988. С. 34 – 56.
9. Ruiz J. H. Conceptual metaphors in fairy tales. The cases of: acquiescence is swallowing, intelligence is light, a child is hope of change and renewal, darkness is a cover, and powerful is witty. *Interlingüística*. 2007. №17. pp. 475 – 482.